

**Rzayev Pərviz
Qafar oğlu**

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzi
AZ5600 Şamaxı rayonu

perviz595959@mail.ru

**Rzayev Zahid
Hüseyn oğlu**

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Vergilər Nazirliyinin Vergi auditi
Baş idarəsi
AZ1073. Bakı şəhəri,
Landau küçəsi, 16.

zahidrzayev@hotmail.com

UOT 316.422:336.221. (479.24)

İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN VERGİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

səh. 109-128

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – innovasiya fəaliyyətinin vergitutma aspektlərinin tədqiqi.

Tədqiqatın metodologiyası – sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil.

Tədqiqatın nəticələri – innovasiya fəaliyyətinin vergi tənzimlənməsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflərin verilməsi.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri – vergi mexanizmlərinin innovasiya fəaliyyətinə təsirini daha da artırmaq üçün onu elmi cəhətdən daha geniş əsaslandırmaq tələb olunur.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti – innovasiya fəaliyyətinin vergitutma aspektlərinin araşdırılması və səmərəli mexanizmlərinin tətbiqində elmi mənbə kimi istifadə.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – innovasiya fəaliyyətinin vergitutma aspektlərinin müəyyən edilməsi və elmi cəhətdən əsaslandırılması.

Açar sözlər: *innovasiya fəaliyyəti, innovasiya sahibkarlığı, innovasiya siyasəti, innovasiya fəaliyyətində vergitutma.*

1. Giriş

Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın innovasiya fəallığının yüksəldilməsi, rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın təşəkkülü və onun dünya təsərrüfat sistemində səmərəli inteqrasiya olunması müasir dövrün ən aktual problemlərindəndir. Problemə aktualıq prizmasından yanaşaraq qeyd etməliyik ki, hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatının innovasiya fəallığı, başqa sözlə iqtisadi inkişafda innovasiyaların rolu daha da artırılmalıdır. Bunun üçün, ilk növbədə, ölkədə innovasiya sisteminin inkişafına xidmət edən qanunvericilik bazası daha da təkmilləşdirilməlidir. Bu məsələyə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi kontekstindən yanaşma deməyə əsas verir ki, problemin reallaşması Azərbaycan iqtisadiyyatının hal-hazırda dünyada yayılmaqda olan innovasiyalı inkişaf tendensiyasına daha tez qoşulmasına səmərəli zəmin yaradar. Bu sahədə müvafiq konsepsiyaların hazırlanması və həyata keçirilməsi innovasiyalı iqtisadi inkişafa nail olunmasında və bilik iqtisadiyyatının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Konsepsiyada Azərbaycan iqtisadiyyatında baş verən inkişaf prosesində innovasiyaların rolu qiymətləndirilməli, elmtutumlu sənaye sahələrinin inkişaf perspektivləri müəyyənləşdirilməli və bu prosesdə innovasiya sisteminin əhəmiyyəti, tənzimlənməsi və formalaşma istiqamətləri müəyyən edilməlidir.

Dövlət innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsində müxtəlif iqtisadi mexanizmlərdən istifadə edir. Belə bir tənzimləmə sistemi olmadan bazar münasibətlərinin formalaşmasına yönəlmiş fəaliyyət istiqamətlərini səmərəli şəkildə əlaqələndirmək mümkün deyil. Bu tənzimləmədə səmərəli vergi mexanizmlərinin tətbiqi mühüm rol oynayır. Tənzimləmədə vergi dərəcələrinin aşağı salınması, vergi növlərinin sayının azaldılması və vergi güzəştlərinin tətbiqi məsələləri nəzərdə tutulur. Deməli, innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi sistemində vergilərin müstəsna əhəmiyyəti qeyd olunmalıdır. Bu baxımdan innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsinin vergi mexanizminin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və prioritet istiqamətlərinin təhlili bu gün olduqca aktual bir məsələdir. Mövzunun aktuallığı innovasiya fəaliyyətinin vergitutma xüsusiyyətlərinin kompleks tədqiq edilməsi zəruriliyini ortaya çıxarır.

2. İnnovasiyaların inkişafı vasitəsilə biliklər iqtisadiyyatına doğru

Araşdırmalardan aydın olur ki, innovasiya fəaliyyəti sahəsində ümumi qəbul olunmuş terminalogiya yoxdur. Tədqiqat obyektindən və predmetindən asılı olaraq, iqtisadi ədəbiyyatda innovasiyanı proses, sistem, dəyişiklik və nəticə kimi nəzərdən keçirirlər. İnnovasiya termininin elmi tədqiqatlarda XIX əsrlərdə meydana gəlməsi qeyd edilir. “İqtisadi innovasiya” anlayışı XX əsrin əvvəllərində Avstriya iqtisadçısı Yozef Aloiz Şumpeterin (1883-1950) “İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi” (1934) adlı

əsərindən ictimaiyyətə məlum olmuşdur. Y.Şumpeter özünün bu əsərində innovasiyaya texniki dəyişikliyin iqtisadi təsiri kimi baxmışdır. O, istehsal funksiyası çərçivəsində innovasiya sahibkarlığının mahiyyətini tapmağa cəhd etmiş və innovasiya prosesləri nəzəriyyəsinin əsaslarını tədqiq etmişdir. Yeniliyə texnologiyanın və idarəetmənin dəyişməsi kimi baxan tədqiqatçı innovasiya prosesində sahibkarın rolunu qeyd etmiş və onu ixtira ilə yenilik arasında əlaqələndirici adlandırmışdır [3].

İlk növbədə, bir şeyi qeyd edək ki, bilgi istehsalı və biliyi dəyərə çevirə bilmək innovasiya ilə mümkün olur. Artıq bu düşüncə dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində öz aprobeiasiyasını tapıb ki, “biliklər iqtisadiyyatının əsası innovasiyadır”. Biz bu fikri əsaslandırmaq üçün Finlandiya örnəyinə müraciət edə bilərik. Belə ki, ötən əsrin sonuncu onilliyindən başlayaraq bu ölkədə elmin, innovasiyaların və təhsilin maliyyələşdirilməsinə böyük vəsaitlər ayrılmışdır. XXI əsrin ilk illərindən isə bu ölkədə elmə, innovasiyalara və təhsilə ayrılan vəsaitlər ÜDM-in 3,5 faizini təşkil edərək 5 milyard avroya çatmış, təhsilə ayrılan vəsaitlər isə ÜDM-in 4,9 faizini təşkil etmiş, yaxud 7,4 milyard olmuşdur. Nəticədə, Finlandiya bir neçə ildir ki rəqabətqabiliyyətlilik indeksi üzrə dünyanın ən qabaqcıl ölkələri sırasında möhkəmlənmişdir. Finlərin uğurunun əsasında üç düstur durur: təhsilin yüksək səviyyəsi, elmə vəsaitin müsabiqə prinsipi ilə ayrılması və inkişaf etmiş innovasiya infrastrukturu [1].

İstehsalata və sosial sahəyə elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin tətbiq etmək üçün investisiya fəaliyyətinin bir forması kimi innovasiya fəaliyyəti həyata keçirilə bilər. İntestisiya fəaliyyəti-iqtisadi inkişafın katalizatoru rolunu oynayır. İnnovasiya fəaliyyətinə aşağıdakılar daxildir [3]:

- uzunmüddətli elmi-texniki proqramların həyata keçirilməsi;
- iqtisadiyyatın strukturunun təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə məhsuldar qüvvələrin vəziyyətində keyfiyyət dəyişiklikləri etmək üçün fundamental tədqiqatların maliyyələşdirilməsi;
- texnika və texnologiyanın prinsipə yeni, qənaətçil növlərinin işlənilib hazırlanması, buraxılması, yayılması və tətbiqi.

İnnovasiya prosesinin əsas mərhələləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- daxil olmuş ideyaların sistemləşdirilməsi;
- yeni məhsul ideyalarının hazırlanması;
- eyni məhsulun iqtisadi səmərəliliyinin təhlili;
- marketinq proqramının hazırlanması;
- yeni məhsulların hazırlanması;
- bazarda testləşdirmə aparılması;
- istehsalatda yeni məhsulun tətbiqi barədə qərar qəbul edilməsi.

Beləliklə, innovasiya prosesinin son məqsədi yeni məhsulun kommertiya qabiliyyətinin yüksəldilməsi və kütləvi istehsalının təşkilidir.

İnnovasiya iqtisadiyyatının cövhəri olan rəqabətqabiliyyətli texnologiyalar öz-özündən yaranmır. Bu, elmi tədqiqatın mürəkkəb və məsrəfli eksperimentlərindən

və nəhayət, alimlərin ideya ruhundan qaynaqlanan çox çətin başa gələn məhsuludur. Yüksək brendli əmtəələrin istehsalı üçün, əlbəttə ki, xarici texnologiyanı əldə etmək lazımdır. Lakin unutmamalıyıq ki, heç bir özünə hörmət edən ölkə yeni texnologiyaları və istehsal sirlərini satmaq istəməz.

Məlum olduğu kimi, rəqabətqabiliyyəti nəzəriyyəsi daha kompleks şəkildə Harvard Universitetinin professoru Maykl Porterin (1947) əsərlərində tədqiq olunmuşdur. Porterin nəzəriyyəsi milli rəqabətqabiliyyətini formalaşdıran determinantlara əsaslanır. M.Porter XXI əsrdə daha çox inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsini ümumiləşdirir. Onun fikrincə, ən mühüm nəticələr bundan ibarətdir: birinci, milli çiçəklənmə irsən keçmir, onu yaratmaq lazımdır, ikinci, ölkələrin və regionların rəqabət qabiliyyəti daha çox onlardan necə səmərəli istifadə ilə müəyyən edilir. Bu nədən xəbər verir? Bu ondan xəbər verir ki, ölkənin iqtisadi səviyyəsi və onun dünyada rəqabət mövqeyi, ilk növbədə, onun insanların keyfiyyətindən - insan kapitalından asılıdır. Bəs niyə elm və təhsil, yeni texnologiyalar rəqabətqabiliyyətinin ən mühüm faktorlarıdır?

Son 10-15 il ərzində rəqabətqabiliyyəti sahəsində yeni ölçü meydana gəlmişdir: qlobal iqtisadiyyatın yeni keyfiyyətə - "bilik iqtisadiyyatına" keçidi vurğulanır. Çox maraqlı rəqəmdir: müasir Qərbi dünyasında fəal əhalinin yalnız 15%-inin əmtəə istehsalına birbaşa aidiyyəti var, qalan 85% yaradıcılıq, menecment və informasiyanın ötürülməsi prosesinə cəlb olunub [5].

Bu gün bizim qarşımızda yeni, rəqabətəqabil istehsalı inkişaf etdirmək vəzifəsi durur. Buna isə yeni texnologiyalarsız, qlobal rəqabətli bazarlar şəraitində işə yönəlmiş müasir menecment modellərini tətbiq etmədən nail olmaq mümkün deyildir. Aydın ki, elm tutumlu texnologiyalardan istifadə edilməsi iqtisadi inkişafın yeni bir istiqamətinin "İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın" yaranmasına səbəb olmuşdur. Deməli, innovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modeli öz yüksək səmərəliliyini dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təmsalında sübuta yetirir.

Dünya bazarında Azərbaycanın rəqabətə tab gətirmək üstünlüyü yüksək ixtisaslı, mobil insan kapitalından və daim innovasiyaları tətbiq etməkdən ibarət olmalıdır. Bununla da ölkənin rəqabətqabiliyyətini artırmağın prioritet sahələri seçilməlidir.

Bu gün qlobal elmyüklü məhsullar bazarı olduqca yüksək tempə inkişaf edir: burada son 20 il ərzində satışın həcmi beş dəfə artaraq 1 trilyon avronu keçmişdir. Beynəlxalq əmək bölgüsünün formalaşması ölkələrə imkan vermişdir ki, onlar resursları daha inkişaf etmiş potensiala malik olan elm və texnologiyalar istiqamətində cəmləşdirlərsinlər [8].

Qloballaşmanın mühüm elementlərindən biri dünya elmi-texnoloji məkanının formalaşmasıdır. Beynəlxalq elmi-innovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi olan standartların, sertifikatlaşdırma sisteminin, intellektual mülkiyyət hüquqlarını qorumaq mexanizmlərinin unifikasiyası sahəsində mühüm addımlar atılmışdır.

İstehsalın daha çox intellektuallaşması, fasiləsiz innovasiya prosesinə keçid baş

verəcəkdir. Tədricən biliklərə əsaslanan yeni cəmiyyətə keçid başa çatacaqdır. Azərbaycanın rəqabətqabiliyyətini artırmaq strategiyası reallaşdırılarkən bütün bunlar diqqət mərkəzində olmalıdır. İnformasiya cəmiyyətində biliklər əsas dəyər mənbəyinə çevrilməkdədir. Bu baxımdan əsas gəlir mənbəyi kimi daha çox biliklər, innovasiyalar və onların praktik tətbiqi vasitələri çıxış edirlər. Yeni iqtisadi inkişaf tipi əmək qabiliyyətli insan üçün həyat boyu ixtisası, peşəni bir neçə dəfə dəyişmək, öz ixtisasını daim təkmilləşdirmək imkanları yaradır.

Biz sistemli iqtisadi islahatların mürəkkəb yolunu keçərək bir çox cəhətdən MDB ölkələrini geridə qoymuşuq. Bu gün Azərbaycanda azad bazar iqtisadiyyatının inkişafı üçün münbit zəmin yaradılmışdır. Həyata keçirilmiş islahatların nəticələri göz qabağındadır. Azərbaycanın iqtisadiyyatı dünyada sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyatlardandır.

Bu gün dünyanın yüksək texnologiyalar bazarı ildə 2,5 trilyon dollar həcmində qiymətləndirilir. Bunun 39 faizi ABŞ-ın, 30 faizi Yaponiyanın, 16 faizi Almanıyanın, dünyanın yerdə qalan dövlətlərinin payına isə qalan 15 faiz düşür [2]. Bizim başlıca vəzifəmiz mümkün qədər tez bir vaxtda buraya daxil olub öz yerimizi tutmaqdır. Biliklər iqtisadiyyatının formalaşması Azərbaycan cəmiyyətinin və elminin qarşısında duran ən vacib məsələlərdəndir. Bu sahədə və ümumiyyətlə, elmin innovativ məcrada daha səmərəli inkişafında isə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları həlledici rola malikdir. Qeyd edək ki, BMT tərəfindən minilliyin ideologiyası elan edilən, bəşəriyyətin gələcək inkişafını müəyyən edən bu məsələ bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Bu gün dünya dövlətləri siyasi mübarizədə, rəqabətdə üstünlük qazanmağın, aparıcı mövqeyə yüksəlməyin ən səmərəli yolu kimi intellektual potensialın yüksəldilməsinə, biliklərin kommersiyalaşdırılmasına, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsinə üstünlük verirlər. Artıq informasiya və biliklər müasir iqtisadiyyatda əsas istehsal və inkişaf amili kimi çıxış edir.

Biliklər iqtisadiyyatına əsaslanan informasiya cəmiyyətində intellektual resurslar əsas sərvət sayılır. İqtisadi inkişafın və insanların həyat səviyyəsinin yüksəlməsinin əsas mənbələri olan fiziki kapital və təbii ehtiyatlar tədricən öz yerini elmi biliklərə və informasiya resurslarına verir. Təsədüfi deyil ki, hazırda dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində texnologiyalarda, elektron avadanlıqlarda, əmtələrdə reallaşdırılan biliklərin ÜDM-dəki rayı 70-80 faiz həddindədir. Dünya üzrə yaradılan ÜDM-in təqribən 80 faizi inkişaf etmiş ölkələrin payına düşür. Ekspertlər belə vəziyyətin yaranmasının əsas səbəblərindən biri kimi intellektual potensialın bu ölkələrdə cəmləşməsinə göstərirlər. Bu ölkələrdə milli sərvətin 60-80%-ni insan kapitalının təşkil etməsi də elmin inkişafının, başqa sözlə bilik iqtisadiyyatının təzahürüdür. Bunu inkişaf etmiş ölkələrin intellektual potensialın formalaşması və inkişafı istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlərin nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar [7].

Qeyd edək ki, biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat qurmağı qarşısına məqsəd qoyan

Azərbaycanda da müvafiq istiqamətdə düşünülmüş, ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilir. İnnovasiya elmi kəşfin bazara, iqtisadiyyata tətbiqi nəticəsində əldə olunan nəticədir. Deməli, o kəşflər innovativ olur ki, onların iqtisadiyyata tətbiqində birbaşa müsbət nəticələr alınır. İnnovasiyaların tətbiqi, inkişafı müasir Azərbaycan dövlətinin qarşısında duran əsas məsələlərdəndir.

Onu da qeyd etməliyik ki, həyata keçirilən dövlət proqramları və zəruri islahatlar nəticəsində ölkəmizin ümumdünya elektron məkanına daha sürətli inteqrasiyası təmin edilmiş, elektron hökumətin yaradılması, biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın təşəkkülü, informasiya təhlükəsizliyi və digər məsələlərin həlli istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Elm və texnikanın ayrı-ayrı istiqamətlərinin tərəqqisinə təkan verəcək kosmik sənayenin yaradılması ilə bağlı dünyanın aparıcı xarici mütəxəssislərinin iştirakı ilə Azərbaycanın süni telekommunikasiya peykinin orbitə çıxarılması informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının potensialından daha dolğun istifadə üçün möhkəm zəmin yaratmışdır. Qabaqcıl texnologiyaların vətəndaşların gündəlik həyatının müxtəlif sahələrində tətbiqini təmin etmək məqsədilə 2013-cü il Azərbaycan Respublikasında “İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili” elan edilmişdir.

3. İnnovasiya sahibkarlığı

Hər bir iş adamı sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayarkən, o, güzəştli biznesin müxtəlif formalarının mövcud olması haqqında biliyə malik olmalıdır. Bu bilikdən istifadə edərək həmin sahibkar bazara inamla daxil ola bilər və dinamik inkişaf edə bilər. Sahibkarlıq fəaliyyəti cəmiyyət üzvlərinin şəxsi gəlir və ya mənfəət əldə etməyə yönəldilən, öz riski və öz əmlak cavabdehliyi ilə həyata keçirilən müstəqil təşəbbüskar təsərrüfat fəaliyyətidir. Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatı ölkələrində sahibkarlığın ən geniş yayılmış formalarından biri innovasiya sahibkarlığıdır.

Bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə elmi-texniki tərəqqinin inkişafı innovasiya sahibkarlığı ilə bağlıdır. Ümumiyyətlə, sahibkarlığın 2 formasını fərqləndirmək lazımdır: onlardan biri yeniliklərin tapılması və reallaşdırılmasıdır ki, buna da innovasiya sahibkarlığı deyilir. Digəri isə xalis bazar sahibkarlığıdır. Buna da marketinq deyilir.

Elmi-texniki nailiyyətlərin istehsalat tətbiqi innovasiya adlanır. İnnovasiya fəaliyyəti avadanlıqların, əmək predmetlərinin, istehsalın təşkili formasının, idarəetmənin qabaqcıl texnologiyadan və elmi-texniki nailiyyətlərdən istifadə etməklə təkmilləşdirilməsi prosesidir. Müəssisələrin modernləşdirilməsi, müasir və mütərəqqi texnologiyaların tətbiqi, bazarda amansız rəqabətə davam gətirə bilən məhsulların istehsalı innovasiya sahibkarlığından çox asılıdır [1].

Lakin innovasiya sahibkarlığını təşkil etmək o qədər də asan deyil. İlk əvvəl bunu üçün çoxlu miqdarda maliyyə vəsaiti tələb olunur. Bu çətinliyi aradan qaldırmaq

yollarından biri də lizinq müqavilələrinin bağlanmasıdır. Bu müqaviləyə uyğun olaraq, lizinq şirkəti sifariş olunan maşın, avadanlıq və s. malı istehlakçıdan alır və sifarişçiyə icarəyə verir. Müqaviləyə əsasən icarə haqqı amortizasiya ayırmaları və lizinq şirkətinin mənfəətindən ibarət olur.

Ümumiyyətlə, keçid iqtisadiyyatı dövrünü başa vuran ölkələrdə də iqtisadiyyatı daha da inkişaf etdirmək üçün innovasiya sahibkarlığının rolu əvəzəndir. Çünki, bu ölkələrdə istehsal imkanları, məhsulun keyfiyyəti digər inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə aşağıdır. Bu ölkələrin istehsal etdikləri məhsullar ilk əvvəl dünya bazarında rəqabətə davamlı olmur. Deməli, insanların yaradıcılıq potensiallarından istifadə etmək məqsədilə innovasiya sahibkarlığının inkişafı və ona dövlətin yaxından köməyi vacibdir.

İstehsala innovasiyanı tətbiq etməyi zəruri edən bir neçə amillər var. Məsələn, bazarda yeni rəqiblərin meydana çıxması, rəqiblərin öz istehsalını təkmilləşdirməsi, rəqiblərin önə keçməsi, məhsula olan marağın azalması, daxili əksikliklər, istehsalın genişləndirilməsi, yenidən qurma, yeni məhsulun mənimsənilməsi və buraxılışı, istehsal olunan məhsulların yeni çeşid və modellərinin hazırlanması və s. Qeyd etməliyik ki, hal-hazırda respublikamızda innovasiya sahibkarlığından istifadə üçün geniş imkanlar var və bu istiqamətdə məqsədyönlü tədbirlər davam etdirilir. Məlumdur ki, müəssisələrin modernləşdirilməsi, müasir və mütərəqqi texnologiyanın tətbiqi, bazarda rəqabətə davam gətirə bilən məhsulların istehsalı innovasiya sahibkarlığından çox asılıdır.

Xalq təsərrüfatının, sənayenin gələcək inkişafı innovasiya sahibkarlığına əsaslanmalıdır. Çünki iqtisadi artımın əsası kimi struktur dəyişikliklər texnoloji proseslərsiz mümkün deyil. Burada hərəkətverici qüvvə innovator, ətraf mühit və müəssisədir. Bu üç sistem bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Yeniliklər bazarının normal fəaliyyəti intellektual mülkiyyətdən düzgün istifadəni tələb edir. İntellektual mülkiyyət əsas 4 növə ayrılır: patent, ticarət markası, müəlliflik hüququ və sənaye sirləri. Bunların hərəsinin öz funksiyası var. Belə ki, patent-ixtiraçılar arasında müqavilə, ticarət markası-firmanın, müəssisənin rəmzi, müəlliflik hüququ- isə orjinal müəlliflik deməkdir [5].

İnnovasiya sahibkarlığının müvəffəqiyyətinin əsas şərtlərindən biri innovasiya fəaliyyətinin qiymətləndirilməsidir. Bu asan deyil, lakin zəruridir. Çünki, innovasiya prosesinin stimullaşdırılması həyata keçirilməlidir.

İnnovasiya prosesi, hər şeydən əvvəl, aşağıdakıların yerinə yetirilməsindən ibarətdir:

- yeni məhsulların mənimsənilməsi,
- buraxılan məhsulun modernləşdirilməsi,
- yeni istehsal vasitələrini istehsal prosesinə cəlb edilməsi,
- yeni texnologiya və məhsulun istehsalı üsullarından istifadə edilməsi,
- istehsalın təşkili və idarə olunmasının daha mütərəqqi formaları.

Innovasiyanın nəticələri isə adətən aşağıdakılardan ibarət olur [3]:

- məhsulun çeşidi təzələnir, rəqabət qabiliyyəti yüksəlir, əhalini tələbatının ödənilməsinə kömək edir,
- istehsalın səmərəliliyi yüksəlir, məhdud resurslardan qənaətlə istifadə olunur,
- istehsal xərcləri azalmaqla mənfəət artır,
- yeniliklər sosial nəticələrlə səciyyələnir.

Innovasiyanı həyata keçirmək üçün iri məbləğdə istehsal, insan, təşkilatı-sosial xərclər çəkmədən mümkün deyil. Həm də innovasiya eksperimentlərlə bağlıdır. Mütamadi olaraq tədqiqatlar, təcrübələr, praktikalar, planlar tələb edir. Ona görə də innovasiya sahibkarlığını istehsala tətbiq etmək elə də asan məsələ deyil.

Xarici iqtisadçılar innovasiya sahibkarlığı ilə iri müəssisələrin məşğul olmasını məqsəduyğun sayırlar. Buna səbəb bilavasitə, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi innovasiyanın mənimsənilməsinin yüksək xərc tələb etməsidir. Bu xərc isə əsasən qiymətli ixtiralar və yeni sınaq nümunələrinin hazırlanması işinin çoxsaylı əmək kollektivinin səyini və çox güclü maddi texniki baza tələb etməsindən irəli gəlir. Odur ki, yalnız yüksək maliyyə vəsaitinə malik olan iri firmalar innovasiya layihələrini başa çatdırma bilirlər. İri firmaların digər üstünlüyü orada çoxməqsədli tədqiqatların hazırlanmasıdır. Həm də bu firmalarda sınaq layihə və elmi tədqiqat işlərinin aparılması zamanı müxtəlif yanaşmalardan istifadə edilməsi də onların digər üstünlüyünü müəyyən edir.

Yuxarıda deyilənləri nəzərə alsaq görərik ki, innovasiya prosesinin son məqsədi yeni məhsulun kommersiya qabiliyyətinin yüksəldilməsi və kütləvi istehsalının təşkilidir. Buna görə də fəaliyyətində uğur qazanmaq istəyən hər bir sahibkar istehsala innovasiyanı tətbiq etməlidir.

Mütərəqqi yeniliklərin əksəriyyəti öz real təcəssümünü elmtutumlu və rəqabətqabiliyyətli məhsulların yaradılmasında tapır. Yeniliklərin yayılma diapazonu praktika əsasında genişlənir. Onların dəyəri insanla və onun tələbatı ilə kontaktda üzə çıxır.

4. Innovasiya siyasətinin səmərəliliyinin artırılması

Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə innovasiya siyasəti milli sosial-iqtisadi siyasətin tərkib hissəsidir. Dövlət innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsinin müvafiq mexanizmini yaratmaq üçün təşkilatı-hüquqi, sosial-iqtisadi və təbliğat-informasiya xarakterli tədbirlər kompleksi işlənib hazırlanmalıdır. İstənilən ölkədə innovasiya fəaliyyətinin vəziyyəti cəmiyyətin və onun iqtisadiyyatının inkişafının mühüm indikatoru adlanır.

Dünya iqtisadiyyatında texnoparklar innovasiyalı iqtisadiyyatın əsas hərəkətverici qüvvəsi – lokomotivi hesab edilir. ABŞ, Hindistan, Çin və s. ölkələrin İKT sahələrinin dünya səviyyəsində qabaqcıl olmasında texnoparklar əsas yerlərdən birini tutmuşdur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, texnoparkların yaradılması üçün qanunver-

cilik bazasının formalaşdırılması, dövlət dəstəyi, vergi və gömrük güzəştləri, kadr hazırlığı kimi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsi zəruridir [4].

Xarici ölkə parklarının yaradılması təcrübəsinin təhlili və bu sahədə aparılan ümumiləşdirmələr əsas verir ki, ictimai-siyasi reallıqları və təbii-iqtisadi resursları nəzərə alan texnopark modelinin düzgün seçilməsi, eləcədə konkret regionun elmi-texniki və innovasiya potensialının inkişaf səviyyəsinin nəzərə alınması eləcədə sosial-iqtisadi məsələlərin daha uğurlu həllinə təsir göstərir. Deyilənləri nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Avropada (*Fransada, Almaniyada, İspaniyada, Finlandiyada*), Rusiyada, Belarusiyada, Ukraynada, Qazaxıstanda, Hindistanda, Çində, Yaponiyada, Türkiyədə, BƏƏ-də və s. ölkələrdə texnoparkların yaradılması və fəaliyyət göstərməsi təcrübələrinin kompleks təhlili xüsusi iqtisadi zonaların, o cümlədən texnoparkların yaradılması sahəsində Azərbaycan üçün də nümunə ola bilər. Belə ki, bu sahədə artıq ilk addımlar atılmışdır[2].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 may 2009-cu ildə təsdiq etdiyi Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyada qeyd edilmişdir ki, qloballaşma dövründə İnformasiya Cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşdırılması çox zəruri məsələdir.

Təsadüfi deyildir ki, Milli Strategiyada elmi-texniki infrastrukturunu modernləşdirmək, elmin, təhsilin və istehsalın inteqrasiyasını təmin etmək, innovasiya siyasətinin səmərəsini artırmaq və s. kimi tapşırıqlar verilmişdir. Bunlarla yanaşı elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyada innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, o cümlədən texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları şəbəkəsinin genişləndirilməsi də bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Rrezidenti ölkədə qəbul olunmuş bir sıra strateji proqramların və layihələrin həyata keçirilməsində, eləcə də sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələsində prioritet vəzifələrin yerinə yetirilməsində xüsusi iqtisadi zonaların (*texnoparkların*) mühüm rol oynaya biləcəyini qeyd edərək, hələ 2007-ci il martın 6-da “Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında” Fərman imzalamışdır. 2009-cu il 14 aprel tarixdə qəbul edilmiş “Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında” Qanun Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların (*texnoparkların*) yaradılması və idarə edilməsi ilə bağlı hüquqi və iqtisadi münasibətləri tənzimləyir, həmin zonalarda sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili qaydalarını müəyyən edir. Qanunda müvafiq xüsusi iqtisadi zonalarda fəaliyyət göstərən müəssisələrin güzəştli şərtlərlə vergi ödəyəcəyi nəzərdə tutulur. Təhlillər göstərir ki, xüsusi iqtisadi zonaların (*texnoparkların*) yaradılması Azərbaycan iqtisadiyyatının daha sürətlə inkişaf etməsinə təkan verəcək və xarici ticarət əlaqələri xeyli genişlənəcəkdir. Müasir dövrdə dünya iqtisadiyyatının biliklər, texnologiyalar və innovasiyalar əsasında formalaşması və inkişaf etdirilməsi prosesi davam etməkdədir. İnnovasiya adı altında yeni texnologiyalar, yeni məhsul və xidmət növləri, istehsalın,

əməyin və idarəetmənin təşkili kimi yeniliklərdən istifadə başa düşülür. İnnovasiyanın yeniliyi, iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış olması, istehlakçıların tələblərini ödəməsi onun zəruri xüsusiyyətləri hesab olunur. Bütün innovasiya strukturlarının yeni növləri arasında elmi texnoloji parklar özünün çoxfunksionallığı, həll etdiyi məsələlərin müxtəlifliyi ilə seçilir.

Texnoparkların yaradılmasının əsas məqsədləri bunlardır:

- biliklərin və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi;
- həmin texnologiyanın kommersiya məhsuluna çevrilməsi və bu səbəbdən, tədqiqatlara olan milli xərclərin səmərəliliyinin yüksəlməsi;
- kiçik elmtutumlu sahibkarlıq sektoru vasitəsilə texnologiyaların sənayeyə ötürülməsi;
- elmtutumlu firmaların formalaşması və onların bazarda təşəkkülü;
- elmtutumlu biznes sahəsində müəssisələrin dəstəklənməsi, sənayenin struktur yenidənqurulması, regional qeyri-mütənasib inkişaf səviyyəsinin azalması;
- məşğulluq probleminin qismən həlli, yüksək texnologiyalar sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin sürətli tətbiqi.

Bu sahədə ən perspektivli layihələr dövlət başçısının 2011-ci il 21 dekabr tarixli Sərəncamı ilə Sumqayıtın sənaye zonasında 167,7 hektarlıq ərazidə Kimya Sənaye Parkının (KSP), 28 dekabr 2011-ci il tarixli sərəncamı ilə Balaxanı Sənaye Parkının yaradılmasıdır. Azərbaycan Respublikası Prezidenti ölkədə iqtisadiyyatın davamlı inkişafını və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasını, müasir elmi və texnoloji nailiyyətlərə əsaslanan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahələrinin genişləndirilməsini, elmi tədqiqatlar aparılmasını və yeni informasiya texnologiyalarının işlənilməsi üzrə müasir komplekslər yaradılmasını təmin etmək məqsədi ilə 5 noyabr 2012-ci ildə Sumqayıt şəhərində “Yüksək Texnologiyalar Parkının (“YT Park”) yaradılması haqqında” fərman imzalamışdır. Bu fərman elmtutumlu sənaye potensialının gücləndirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Fərman müasir texnoloji nailiyyətlərə əsaslanan informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahələrinin genişləndirilməsi, elmi tədqiqatların aparılması, yeni informasiya texnologiyalarının işlənilməsi üzrə müasir komplekslərin yaradılmasını təmin etmək məqsədi daşıyır.

“YT Park” informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, telekommunikasiya və kosmos, enerji səmərəliliyi sahələrində tədqiqatların aparılması, yüksək texnologiyaların hazırlanması üçün zəruri infrastruktur, maddi-texniki bazası, idarəetmə qurumları olan xüsusi iqtisadi zona kimi fəaliyyət göstərəcək. İqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində davamlı tədbirlər həyata keçirən Azərbaycan hökuməti qeyri-neft sektorunun rentabelli sahələrindən sayılan elmtutumlu sənaye müəssisələrinin yaradılmasına da ciddi dəstək verir. “YT Park” ərazisində xüsusi vergi və gömrük güzəştlərinin tətbiqi də fərmanda əksini tapıb [8].

Respublika Prezidentinin Sumqayıt Kimya Sənaye və Balaxanı Sənaye park-

larının yaradılması ilə bağlı imzaladığı sənədlər sənayeləşmə siyasətinin uğurlu davamı olmaqla yanaşı, yeni məhsul istehsalının və müasir texnologiyalardan istifadənin genişləndirilməsi, rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalının və ölkənin ixrac imkanlarının artırılması, sahibkarlığın inkişafına növbəti dövlət dəstəyi, xarici investisiyaların cəlb edilməsi baxımından xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Respublika Prezidentinin fərman və sərəncamı ilə yaradılmış Sumqayıt kimya sənaye və Balaxanı sənaye parkları innovativ və yüksək texnologiyalara əsaslanan müəssisələrin təşkil edilməsinə və sənaye istehsalının artmasına təkan verəcək.

Hazırda ölkədə informasiya texnologiyaları inkişaf edir və həmçinin Azərbaycanda texnoparklar yaradılır. Ölkədə azad iqtisadi zonalar yaradılması planlaşdırılır. Bu sahələrin ölkədə inkişafı, iqtisadi dirçəlişi daha da sürətləndirəcək. Bu proseslərin həyata keçirilməsi üçün güzəştli vergi sisteminin həyata keçirilməsinə ehtiyac var. Yəni yaradılan texnoparklarda torpaq, əmlak, fiziki şəxslərdən gəlir, mənfəət vergisi aradan qaldırılmalıdır. Digər məsələlərdən biri də vergi ödəyicilərinin hüquqlarının qorunması ilə bağlı məsələlərdir. Bu məsələlər Azərbaycanın vergi sisteminin daha çevik olmasına, vergi ödəyicilərinin hüquqlarının qorunmasına, vergi inzibatçılığının təkmilləşməsinə gətirib çıxarmalıdır.

Güzəştli sahibkarlığın bütün formaları və dövlət dəstəyi bazar şəraitində biznesin peşəkarcasına aparılması səviyyəsinin inkişafına və yüksəldilməsinin sürətlənməsinə yönəldilmişdir. Beləliklə, texnopark strukturlarının yaranması və formalaşması Azərbaycanda elmi-texniki infrastrukturun moderləşməsinə, elmin, təhsilin və istehsalın inteqrasiyasının təmin edilməsinə, innovasiya siyasətinin səmərəliliyinin artırılması və iqtisadiyyatın yüksəldilməsinə və bütövlükdə ölkənin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmasına müsbət təsir göstərəcəkdir. Azərbaycan innovativ və yüksək texnologiyalar əsasında rəqabət qabiliyyətli sənaye istehsalına hazırlaşır. Bu məqsədlə artıq ölkədə yeni sənaye parklarının salınması ilə bağlı işlər aparılmaqdadır.

İxrac yönümlü müəssisələrə dövlət dəstəyinin genişləndirilməsi və ixrac imkanlarının daha da artırılması istiqamətində aparılan işlərin bir istiqaməti kimi, sənaye parklarının fəaliyyəti də ölkə iqtisadiyyatı üçün geniş imkanlar yaradacaq. Bir sözlə, bu gün Sumqayıtda və Balaxanıda sənaye parklarının yaradılması ilə bağlı verilən müvafiq fərman və sərəncamlarla innovativ və yüksək texnologiyalara əsaslanan müəssisələrin təşkil edilməsi və sənayeləşmə sahəsində yeni dövr başlayır.

Deməli, kiçik innovasiya sahibkarlığına münasibətdə dövlət siyasəti innovasiya tsiklinin bütün mərhələlərində innovasiyaların uğurla irəliləməsinə təmin etməyə qadir olan infrastrukturun yaradılması əsasında qurulmalıdır. Kiçik sahibkarlıq müəssisələrinin idarə edilməsində və onlara dövlət dəstəyində struktur dəyişikliklər etmək vacibdir.

Təcrübə göstərir ki, hər hansı bir sahədə dövlət siyasətini reallaşdırmaq üçün dəqiq mexanizm və hər şeydən əvvəl təşkilati təminat lazımdır.

Daxili və xarici mənbələrdən vəsait axını üçün güzəştlərin yaradılması şəraitində dövlət öz büdcəsindən vəsait ayırmadan arzu olunan səmərənin əldə edə bilər. Belə dövlət tədbiri müəssisələrdən və fiziki şəxslərdən vergi şəkilində vəsait axınının artması hesabına büdcənin məxaric hissəsinin vəsaitlərinin qənaətinə şərait yaradır.

5. İnnovasiya fəaliyyətinin vergi tənzimlənməsinin normativ-hüquqi təminatı

2001-ci il yanvar ayının 1-dən qüvvəyə minmiş Vergi Məcəlləsinə ölkəmizin iqtisadi həyatında baş verən iqtisadi inkişafa uyğun olaraq ona bir sıra əlavə və dəyişikliklər edilmiş, ölkə iqtisadiyyatının sürətli inkişafı, dövlət tərəfindən sahibkarlara köməyin yeni formalarının tətbiq edilməsi, vergi yükünün azaldılması 2013-cü ilin əvvəlindən vergilər sahəsində qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi ilə müşayiət olunmuşdur. Vergi sistemində mütərəqqi informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi milli vergi sisteminin beynəlxalq vergi sisteminə inteqrasiyasına və güclü nəzarət mexanizmlərinin qurulmasına imkan vermişdir.

İntellektual mülkiyyət bazarının konyukturasının sürətli dəyişməsinə nəzərə alaraq innovasiya müəssisələrinə qanunverici və hüquqi dəstəyi təmin edən dövlət aparatı tərəfindən qanunverici aktların operativ işlənilib hazırlanması imkanını xüsusi diqqətə layiqdir. Təsərrüfatçılıq subyektlərinin vergitutma alətləri hesabına gəlirlərinin yüksəldilməsi elmi-texnoloji və innovasiya fəaliyyətinin normativ hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi yolları ilə mümkündür.

Ölkədə sahibkarlığın inkişafı məqsədilə biznes mühitinin daim yaxşılaşdırılması, bu sahədə qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, yerli və xarici investisiyaların, müasir texnologiyaların, idarəetmə təcrübəsinin cəlb edilməsi və bu yolla yüksək keyfiyyətli, rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsal olunması Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi iqtisadi inkişaf strategiyasının prioritetlərindəndir.

Xarici ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması sahəsində rəqabət mübarizəsinin gücləndiyi bir şəraitdə sahibkarlıq subyektlərinə dövlət dəstəyinin verilməsi, innovasiya fəaliyyətinin səmərəli vergi tənzimlənməsi iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafını təmin edir.

Sənaye və texnologiya parklarının iqtisadi inkişafdakı müsbət rolu barədə beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla, Azərbaycanda da bu sahənin inkişaf etdirilməsi dövlətimizin həyata keçirdiyi uğurlu iqtisadi siyasətin tərkib hissələrindən birinə çevrilmişdir.

Qanunvericilikdə (*son zamanlar əlavə və dəyişikliklər edilərək*) nəzərdə tutulan bir sıra vergi tənzimlənməsi tədbirlərinə diqqət yetirək. Vergi ödəyicilərinin mənafeələrinin qorunması məqsədilə əsas vəsaitlərə aid edilən aktivlərin dəyəri 100 manatdan 500 manatadək artırılmış, ƏDV ödəyicisi kimi qeydiyyatda alınmalı olan və

hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər üçün ardıcıl 12 aylıq dövr ərzində vergi tutulan əməliyyatlarının həcmələri eyniləşdirilərək 120.000 (*yüz iyirmi min*) manat müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 102.1.21-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının rezidenti olan hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərin sənaye və texnologiyalar parkındakı fəaliyyətdən əldə etdikləri gəlir (*əməkhaqqından tutulan gəlir vergisi istisna olmaqla*) - qanunvericiliyə uyğun olaraq sənaye və texnologiyalar parkında qeydiyyatla alındıqları hesabat ilindən başlayaraq 7 il müddətinə gəlir vergisindən;

Vergi Məcəlləsinin 106.1.12-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının idarəedici təşkilatının və ya operatorunun mənfəətinin sənaye və texnologiyalar parkının infrastrukturunun tikintisinə və saxlanılmasına yönəldilmiş hissəsi, məcəllənin 106.1.13-cü maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının rezidenti olan hüquqi şəxslərin sənaye və texnologiyalar parkındakı fəaliyyətdən əldə etdikləri gəlir - qanunvericiliyə uyğun olaraq sənaye və texnologiyalar parkında qeydiyyatla alındıqları hesabat ilindən başlayaraq 7 il müddətinə mənfəət vergisindən azaddır.

Vergi Məcəlləsinin 164.1.15-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının infrastrukturunun, istehsal sahələrinin yaradılması və tikintisi, habelə elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin görülməsi məqsədi ilə sənaye və texnologiyalar parkının idarəedici təşkilatı və ya operatoru tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi*) təsdiqedicisi sənədi əsasında texnikanın, texnoloji avadanlıqların və qurğuların idxalından, məcəllənin 164.1.16-cı maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkında istehsal sahələrinin tikintisi, elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin görülməsi və istehsal məqsədi ilə sənaye və texnologiyalar parkının rezidenti olan hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslər tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi*) təsdiqedicisi sənədi əsasında idxal olunan texnikanın, texnoloji avadanlıqların və qurğuların idxalı - rezidentin sənaye və texnologiyalar parkında qeydiyyatla alındığı tarixdən 7 il müddətinə, Məcəllənin 164.1.17-ci maddəsinə əsasən, hüquqi şəxsin iştirak paylarının və ya səhmlərinin təqdim edilməsindən ƏDV tutulmur.

Məcəllənin 164.2-ci maddəsinə əsasən, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (*Azər-*

baycan Respublikası Nazirlər Kabineti) konkret sahənin inkişafını təmin etməklə konkret dövr üçün nəzərdə tutulan, istehsal ehtiyaclarını yerli xammal hesabına ödəmək mümkün olmadıqda, istehsal təyinatlı xammal və müasir texnologiyani təmin edən avadanlıqların idxalını ƏDV-dən azad edə bilər.

Vergi Məcəlləsinin 199.7-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının rezidenti olan hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslər qanunvericiliyə uyğun olaraq, sənaye və texnologiyalar parkında qeydiyyatla alındıqları hesabat ilindən başlayaraq, 7 il müddətinə sənaye və texnologiyalar parkındakı əmlaklarına görə əmlak vergisini ödəməkdən;

Vergi Məcəlləsinin 199.8-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının idarəedici təşkilatı və ya operatoru sənaye və texnologiyalar parkının ərazisində yerləşən əmlaklarına görə əmlak vergisini ödəməkdən;

Vergi Məcəlləsinin 207.3-cü maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının rezidenti olan hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslər qanunvericiliyə uyğun olaraq, sənaye və texnologiyalar parkında qeydiyyatla alındıqları hesabat ilindən başlayaraq, sənaye və texnologiyalar parkında istifadə etdikləri torpaqlara görə 7 il müddətinə torpaq vergisini ödəməkdən;

Vergi Məcəlləsinin 207.4-cü maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*) qərarına əsasən yaradılan sənaye və texnologiyalar parkının idarəedici təşkilatı və ya operatoru sənaye və texnologiyalar parkının ərazisində istifadə etdiyi torpaqlara görə torpaq vergisini ödəməkdən azaddır[8].

Qeyd etməliyik ki, Vergi Məcəlləsində dəyişikliklərin əsas hissəsi vergi ödəyicilərinə və vətəndaşlara müxtəlif vergi güzəştlərinin verilməsinə, sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşmasına, innovasiya biznesinin inkişafına, ölkəmizin investisiya cəlbediciliyinin artmasına yönəlmişdir. Fikrimizcə, vergi qanunvericiliyinə edilmiş son əlavə və dəyişikliklər iqtisadiyyatın daha da sürətlə inkişaf etməsinə, innovasiya fəaliyyətinin formalaşmasına şərait yaradacaqdır.

Deməli, kiçik innovasiya biznesinə düşünülmüş şəkildə hərtərəfli dövlət himayədarlığı siyasəti təşkilatı, maliyyə, material, hüquqi tənzimləmə tədbirləri məcmusunu əhatə etməlidir. Dövlət dəstəyi sistemi özündə iki əsas şərti birləşdirir: idarəedici və təminədiçi. Təminat – bu kiçik müəssisələrə pul, material, informasiya resurslarının, dövlət sifarişlərinin və s. çatdırılmasıdır. İdarəetmə-bu planlaşdırma, aparıcı kimi qəbul edilib çünki, o kiçik biznesə effektiv, idarə olunan xarakter verir.

Innovasiya fəaliyyətinin fəallaşdırılmasının asılı olduğu əsas məsələ kiçik inno-

vasiya sahibkarlığına dəstəyin dövlət sisteminin yaradılmasıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, hətta inkişaf etmiş bazar şəraitində də elmi-texniki inkişaf avtomatik olaraq baş vermir, o çevik olmalı, məqsədyönlü idarə edilməli və dövlətin iqtisadi metodları ilə stimullaşdırılmasıdır. Bu zaman kiçik innovasiya firmalarına münasibətdə dövlət siyasəti yeniliklərin yaranması və yayılması prosesində böyük rol oynadığına görə proteksiyonist (*himayədarlıq*) xarakter daşıyır.

Zəmanətli və paylı ssudalar kommertiya təşkilatlarını (*xüsusi banklar, investisiya fondları, sığorta şirkətləri və s.*) kiçik firmalara müstəqil kapitallarını verməyə stimullaşdırır. Qərbi ölkələrində krediləşmənin inkişaf etmiş sistemi nəzərdə tutulur. Bunlar maliyyələşdirmənin müxtəlif mənbələri və institutları, əsasən də, kommertiya bankları, sığorta şirkətləri, təqaüd fondları, innovasiya fondları, regional qrantlar və s.-dir.

6. İnnovasiya fəaliyyətində vergitutmanın təkmilləşdirilməsi

Beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla innovasiya fəaliyyətinin vergitutma xüsusiyyətləri diqqətlə araşdırılmalıdır. İnnovasiya fəaliyyətinin vergi mexanizmləri vasitəsilə tənzimlənməsi innovasiya sisteminin formalaşmasına xidmət edir. Bu sahədə vergi tənzimlənməsi dedikdə, iqtisadiyyata, iqtisadi və sosial proseslərə dolayı tədbirlərin təsiri ilə vergi növlərinin, vergi dərəcələrinin dəyişməsi, vergi güzəştlərinin tətbiqi məsələləri nəzərdə tutulur.

Ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyası, regionların və sahibkarlığın daha da inkişaf etdirilməsi, qeyri-neft ixracının artırılması və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya istiqamətində həyata keçirilən siyasət növbəti 10 ildə qeyri-neft sektorunun əvvəlki onilliklə müqayisədə daha çox artacağını şərtləndirir. Bu baxımdan, yaxın 10 il ərzində inkişaf istiqamətləri nəzərə alınmaqla, vergi potensialının qiymətləndirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, vergi daxilolmaları üzrə proqnozların gözlənilən iqtisadi artıma, formalaşan innovativ iqtisadiyyata uyğunlaşdırılması qarşıda duran əsas vəzifələrdəndir. Qeyri-neft sektorunda yüksək inkişaf meyilləri vergi bazasının və elektron ödənişlərin tətbiqinin daha da genişləndirilməsini zəruri edir. Kiçik sahibkarlığa maliyyə dəstəyinin əsas istiqamətlərindən biri güzəştli vergiqoyma sisteminin olmasıdır. Vergi sisteminin liberallaşdırılmasının vacib tədbirlərindən biri vergiyə cəlb etmə sisteminin sadələşdirilməsidir.

Dövlət dəstəyi tədbirləri özündə güzəştli vergi qoymanı, təşkilati və hüquqi mexanizmin təkmilləşdirilməsini, maliyyələşdirmə sahəsindəki kredit və digər təşkilatların hüquqlarının genişləndirilməsini, informasiya-məsləhət xidmətlərinin göstərilməsini və müvafiq infrastrukturun yaradılmasını birləşdirir. Aydındır ki, kiçik və eləcə də innovasiya biznesinin ən çox narahatlıq doğuran problemi onu maliyyələşdirmədir. Kiçik biznesin inkişafına dövlət təsirinin ən vacib alətlərindən biri birbaşa maliyyə köməyidir ki, bu da firmalara subsidiyalaşdırma vasitəsilə həyata keçirilir.

Elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olan kiçik müəssisələr üçün bir sıra ölkələrdə xüsusi dövlət dəstəyi sistemi mövcuddur. Bu sistemdə əsas yer tədqiqat işlərinə maliyyə köməyi ilə informasiya təminatı tutur.

Qeyd edək ki, ABŞ-dakı kiçik innovasiya firmaları elmi- tədqiqatların aparılması üçün məqsədli, əvəzsiz subsidiyaları əldə etmək imkanı qazanmışlar. Birinci mərhələdə subsidiyaların məbləği 50 min dolları, ikincidə isə 500 min dolları aşmır. Şirkətin işləri uğurla başa çatdığı halda ona yeni məhsulun kommersiya buraxılışının mənimsənilməsi üçün lazım olan ssuda verilə bilər. Danimarkada kiçik firmalarda tədqiqatların aparılmasına çəkilən xərclərin 75%-ə qədərində 3 il müddətində faizsiz ssuda verilməsinə icazə verilir. Aparılan işlərin uğursuzluğu olduğu halda verilmiş ssudanın yarısı dövlətin büdcə xərcləri hesabına ödənilir. Fransa və Böyük Britaniyada isə kiçik firmaların elmi tədqiqatlara çəkdiyi xərclərin 50%-ə qədərində analoji qaydada ödənilir [5].

Vergi siyasətinin əsas məqsədi, məlum olduğu kimi, son nəticədə iqtisadi artıma yardım etməkdən ibarətdir. Vergi daxilolmalarının vergi yükünə elastikliyinə qiymətləndirilməsi əsasında müəyyən edilmişdir ki, ölkəmizdə büdcə daxilolmaları ilə vergi yükü arasında müsbət asılılıq mövcuddur.

Müasir dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatı qarşısında duran ən mühüm məsələlərdən biri iqtisadiyyatın bölmələrinin innovasiya yönümlü inkişafını stimullaşdırmaqdır. Bu siyasətin həyata keçirilməsində dövlətin rolu biznesin maraqları ilə cəmiyyətin ictimai maraqlarının balanslaşdırılmasından ibarətdir. İqtisadiyyatın davamlı inkişafının təmin edilməsində ənənəvi qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə yanaşı, innovasiya xarakterli, elmtutumlu sahələrin inkişafı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təcrübəsi sübut edir ki, məhz səmərəli vergi mexanizmlərinin tətbiqi nəticəsində innovasiya yönümlü müasir iqtisadiyyat yaratmaq mümkün olmuşdur. Məhz elmi cəhətdən əsaslandırılmış və praktiki təcrübədən keçmiş vergi mexanizmlərinin tətbiqi nəticəsində demək olar ki, mineral təbii ehtiyatları olmayan Yaponiya iqtisadi cəhətdən güclü, innovasiya baxımından isə dünyanın lider ölkələrindən birinə çevrilmişdir. Yaponiyada innovasiya yönümlü vergi siyasəti aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir [4]:

- innovasiya sahəsində çəkilən xərclərə vergi güzəştlərinin tətbiqi;
- xaricdən əldə olunan texnologiyaların alınmasının iqtisadi cəhətdən stimullaşdırılması;
- elmi tədqiqat məqsədləri üçün alınan avadanlıqlara sürətləndirilmiş amortizasiya ayırmalarının tətbiqi;
- elmi-texniki tədqiqatlar üçün vergi güzəştlərinin tətbiqi.

Bir çox ölkələrdə vergi güzəştləri ilə yanaşı, vergi tətillərinin elan edilməsi də tətbiq edilir. İxtiyari, o cümlədən innovasiya xarakterli sahələrin inkişafında vergi güzəştlərinin tətbiqinin stimullaşdırıcı funksiyaları ilə yanaşı, vergi inzibətçılığı baxımından çatışmayan cəhətləri də mövcuddur. İqtisadiyyatın qloballaşması,

beynəlxalq şirkətlərin müxtəlif vergi dərəcələrinə malik ölkələrdə fəaliyyət göstərməsi vergi güzəştlərindən istifadə etməklə manipulyasiya imkanları yaradır və vergidən yayınma halları baş verir. Digər tərəfdən, texnologiyaların sürətli inkişafı hansı xərclərin innovasiya, hansının qeyri-innovasiya yönümlü olmasının müəyyən edilməsində çətinliklər yaradır. Bu isə vergi orqanları üçün əlavə inzibati xərclər əmələ gətirir [4].

İnnovasiya sahələrinin inkişafının ən səmərəli yolu elmi və innovasiya tutumlu məhsulların qiymətindəki vergi payına təsir edən çevik mexanizmlərin yaradılmasından ibarətdir. İnnovasiya və elmtutumlu sahələri iqtisadiyyatın digər sahələrindən fərqləndirən ən əsas xüsusiyyət onun ixtisaslı elmi kadrlara və mütəxəssislərə olan tələbinin yüksək olmasıdır. Ona görə də bu müəssisələrdə əməkhaqqı fondu kifayət qədər yüksək olmalıdır. Əməkhaqqı fondunun yüksək olması isə innovasiya xarakterli müəssisələrdə fərqli stimullaşdırma siyasətinin aparılması zərurətini meydana çıxarır.

Bu halda aşağıdakı stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi səmərəli hesab edilə bilər:

- innovasiya xarakterli sahələrə vergi təhllərinin verilməsi üçün qanunvericilikdə dəyişikliklərin edilməsi;
- texnoparkların innovasiya fəaliyyətinə vergitutma sferasında dövlət dəstəyi mexanizminin hazırlanması və tətbiqi;
- innovasiya xarakterli sahələrdə əmək haqqı fondunun yüksək olması nəzərə alınaraq, sosial vergilərə fərdi yanaşma;
- ölkəyə idxal olunan yüksək texnoloji parametrlərə malik innovasiya xarakterli avadanlıqların əlavə dəyər vergisindən azad edilməsi;
- vergilərin stimullaşdırıcı rolunu gücləndirmək məqsədilə elmi və innovasiya xarakterli təşkilatlara xüsusi vergi rejimlərinin tətbiq edilməsi.
- innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan sahibkarlar üçün güzəştlərin tətbiqi;
- innovasiya xarakterli sahələr üzrə sadələşdirilmiş vergi sisteminin tətbiqi;
- bütün insanlar üçün əlçatan informasiya resursları vasitəsilə vergi mədəniyyətinin təbliği.

Bir çox ölkələrdə innovasiya məhsullarının maya dəyərinin aşağı salınması üçün bu məhsulları istehsal edən şirkətlərin əmlak vergisindən azad edilməsi də tətbiq edilir. İnnovasiya və elm yönümlü sahələrdə xüsusi vergi rejiminin tətbiqi, bu sahələrin problemləri nəzərə alınmaqla, inkişafa stimullaşdırıcı təsir göstərə bilər. Bu tədbirlər innovasiya yönümlü sahələrin vergiyə cəlb edilməsi məsələlərinə kompleks şəkildə yanaşmaqla vergi inzibətçılığı problemlərinin aradan götürülməsinə şərait yaratmış olar. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya sahələrinin inkişafının təmin edilməsində vergi, gömrük siyasəti sahəsində aparılan stimullaşdırıcı tədbirlərlə yanaşı, rəqabətqabiliyyətli mühitin qorunması ilə də bağlı tədbirlər həyata keçirilməlidir.

7. Nəticə

Araşdırmalar göstərir ki, milli innovasiya sisteminin formalaşması ölkənin intellektual və maliyyə resurslarından səmərəli istifadə olunmasına zəmin yaradır. Bunu nəzərə alaraq deyə bilərik ki, son illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatında baş verən dinamik inkişafın davamlılığının təmin edilməsinə xidmət göstərə biləcək innovasiya sisteminin formalaşması, innovasiya fəaliyyətinin vergi tənzimlənməsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış konsepsiyanın hazırlanması zəruridir. Bu konsepsiyanın hazırlanması və həyata keçirilməsi innovasiyalı iqtisadi inkişafa nail olunmasında və bilik iqtisadiyyatının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Təcrübə göstərir ki, müasir dövrdə rəqabət qabiliyyətli davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, xammal iqtisadiyyatından bilik iqtisadiyyatında keçilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnnovasiya sisteminin formalaşdırılması və inkişafı konsepsiyasının hazırlanması bu məqsədə çatmaq üçün vacibdir. İnnovasiya sisteminin effektivliyi bütövlükdə innovasiyalı iqtisadi inkişafın perspektivi ilə bağlıdır. İnnovasiya sisteminin formalaşması innovasiya fəaliyyətinin rentabellik səviyyəsinə çatdırılmasına qədər innovasiya prosesinin effektivliyinin və optimallaşmasının yüksəldilməsinə xidmət edir.

İnnovasiya sisteminin mühüm xüsusiyyəti, elmi-texniki ideyanın meydana gəlməsindən başlayaraq bazarda maddi satışına qədərki mərhələlərin daha effektiv həyata keçirilməsinə xidmət edir. Bu baxımdan innovasiya infrastrukturunu milli innovasiya sisteminin formalaşmasının tərkib elementi kimi çıxış edir.

Burada əsas məqsəd Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının tərkib elementi kimi çıxış edən innovasiya infrastrukturunun formalaşması istiqamətlərini müəyyən etmək, vergitutmanın səmərəliliyini qiymətləndirmək, innovasiya xarakterli sahələr üzrə sadələşdirilmiş vergi sistemini tətbiqi etməkdən ibarətdir.

Azərbaycanda innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması və inkişafı istiqamətində fundamental tədqiqat aparmaq, innovasiya infrastrukturunun inkişaf konsepsiyasını hazırlamaqla, innovasiya fəaliyyətinin vergitutma xüsusiyyətlərinin, iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişaf yollarının müəyyənəndirilməsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış nəzəri və tətbiqi xarakterli təklif və tövsiyələrin hazırlanması günün tələbi kimi qarşıya qoyulmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Крылов Э.И. (2003). Анализ эффективности инвестиционной и инновационной деятельности предприятия. Москва. Финансы и статистика, 607 с. (*Krillov E.İ. (2003). Müəssisənin investisiya və innovasiya fəaliyyətinin effektivliyinin analizi. Moskva. Maliyyə və statistika, 607 s.*)

2. Лукин А.Е., (2009). Налоговое стимулирование инновационной деятельности: опыт зарубежных стран. Экономические проблемы инновационного развития: научная монография. Под ред. К.А.Хубиева. - Москва. Экономический факультет МГУ, ТЕИС, - 0,8 п.л. (*Lukin A.E.(2009) İnnovasiya fəaliyyətinin vergi stimullaşdırılması: xarici ölkələrin təcrübəsi innovasiyalı inkişafın iqtisadi problemləri: elmi monoqrafiya.K.A. Xubiyevanın redak. altında - Moskva. MDU-nun iqtisadiyyat fakültəsi. TEİS, 0.8 ş.v.*)
3. Медынский В.Г. (2004). Инновационный менеджмент. Москва: ИНФРА-М, 295 с. (*Medinskiy V.G.(2004). İnnovasiya menecmenti. Moskva. İNFRA-M, 295.*)
4. Мусаев А.Ф. (2012). Особенности налоговой политики при стимулировании инновационной деятельности. Азербайджанский налоговый журнал № 1, с.61-70. (*Musayev A.F. (2012). İnnovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında vergi siyasətinin xüsusiyyətləri. Azərbaycanın vergi jurnalı. № 1, s. 61-70.*)
5. Мясникович М.В. (2005). Государственное регулирование инновационной деятельности: учебное пособие. Мясникович М.В., Антонова Н.Б., Нехорошева Л.Н. - Мн.: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 235 с. (*Myasnikoviç.M.V.(2005). İnnovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi: dərs vəsaiti. Myasnikoviç M.B.,Antonova N.B., Nexoroşeva L.N. Mn.: Belarus Respublikası Prezidenti yanında İdarəetmə Akademiyası.235 s.*)
6. Самедзаде З.А. (2004). Этапы большого пути - Экономика Азербайджана за полвека, её новые реалии и перспективы, Баку. «НУРЛАР», 936 с. (*Səmədzadə Z.A. (2004). Böyük yolun mərhələləri: yarım əsr ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı, onun gerçəklikləri və perspektivləri, Bakı. «NURLAR», 936 s.*)
7. Харченко Е.В., Вертакова Ю.В. (2011). Государственное регулирование национальной экономики. Москва. КНОРУС, 328 с. (*Xarçenko E.V., Vertakova Y.V. (2011). Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Moskva. KNORUS, 328 s.*)
8. www.taxes.gov.az - Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi. Rəsmi internet səhifə. Qanunvericilik. Statistika.

Рзаев Парвиз Гафар оглы

доктор философии по экономике,

Учебный Центр Министерства по налогам Азербайджанской Республики

Рзаев Захид Гусейн оглы

доктор философии по экономике, доцент,

Министерство по налогам Азербайджанской Республики

Налоговое регулирование инновационной деятельности

Аннотация

Цель исследования – исследование аспектов налогообложения инновационной деятельности.

Методология исследования – системный подход и сравнительный анализ.

Результаты исследования – даны научно-обоснованные предложения в направлении налогового регулирования инновационной деятельности

Ограничения исследования – для повышения влияния налоговых механизмов на инновационную деятельность требуется его более широкое научное обоснование.

Практическая значимость исследования – анализ аспектов налогообложения инновационной деятельности и использование в качестве научного источника при внедрении эффективных механизмов.

Оригинальность и научная новизна – определение и научное обоснование аспектов налогообложения инновационной деятельности.

Ключевые слова: *инновационная деятельность, инновации, предпринимательство, инновационная политика, налогообложение инновационной деятельности.*

Rzayev Parviz Gafar oğlu

Ph.D. in economics, Trading Center of the Ministry of Taxes of the Republic of Azerbaijan

Rzayev Zahid Huseyn oğlu

Ph.D. in economics, the Ministry of Taxes of the Republic of Azerbaijan

Tax regulation of innovation activity

Abstract

Purpose – Research of tax aspects of innovation activity.

Methodology - system approach, compared analysis.

Findings - giving the evidence-based suggestions for tax regulation of innovation activity.

Research limitations/implications – It requires more extensive research related to improvement of tax mechanism of innovation activity.

Practical implications - Tax aspects of the study of innovation and the introduction of effective mechanisms for the use as a research source.

Originality – identify and justify the tax aspects of innovation

Keywords: *innovation activity, innovation entrepreneurship, innovation policy, taxation of innovation.*

JEL Classification Codes: E62, H21, H3, O23